L. Lehtonen/ll 8.3.2020

EDUSKUNNAN SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNALLE

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä HE 15/2021 vp eduskunnalle laiksi tartuntatautilain 16 ja 22 §:n muuttamisesta

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt HUSLABilta (nykyisin osa HUS Diagnostiikkakeskusta) lausuntoa hallituksen esityksestä 15/2021 vp. tartuntatautilain muuttamisesta. Lakiesityksessä täsmennetään aluehallintovirastolla olevaa mahdollisuutta määrätä pakollinen terveystarkastus siten, että päätös pakollisesta terveystarkastuksesta voidaan tehdä yksittäistä tai useampaa henkilöä koskevana. Sääntelyyn esitetään lisättäväksi kunnan tai sairaanhoitopiirin tartuntataudeista vastaavalle lääkärille mahdollisuus tehdä yksittäistä henkilöä koskeva päätös pakollisesta terveystarkastuksesta, jos se on välttämätöntä tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi.

Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin sairastuneen tai perustellusti sairastuneeksi epäillyn ja näille taudeille altistuneen tai perustellusti altistuneeksi epäillyn velvollisuudesta antaa itseään koskevia tietoja asiaa selvittävälle terveydenhuollon ammattihenkilölle.

<u>Koronavirusinfektio yleisvaarallisena tartuntatautina</u>

Uuden koronavirustyypin (SARS-CoV2 -virus) aiheuttama infektio lisättiin yleisvaarallisten tartuntatautien luetteloon 14.2.2020. Tartuntatauti luokitellaan yleisvaaralliseksi, jos taudin tarttuvuus on suuri, tauti on vaarallinen ja taudin leviäminen voidaan estää tautiin sairastuneeseen, taudinaiheuttajalle altistuneeseen tai tällaiseksi perustellusti epäiltyyn henkilöön kohdistettavilla toimenpiteillä (kuten karanteeni tai eristäminen).

SARS-CoV2 -viruksen aiheuttama epidemia on Suomessa aiheuttanut laajemmin sairastumisia noin vuoden ajan. Epidemian ensimmäisen aallon takia valtioneuvosto ja tasavallan presidentti

totesivat yhteistoiminnassa poikkeusolot 16.3.2020 ja ne olivat voimassa 16.6.2020 asti. Epidemian ensimmäinen aalto tukahtui viime heinäkuuhun mennessä. Marraskuussa noussut epidemian toinen aalto saatiin hallintaan tavanomaisen lainsäädännön mahdollistamin rajoitustoimin. Joulukuun lopussa Suomeen levinneet virusmuunnokset ja erityisesti ns. brittivariantti B117 ovat kuitenkin lisänneet tartuntoja helmikuussa ja maaliskuussa 2021 niin nopeasti, että valtioneuvosto on 5.3.2021 katsonut, ettei tilannetta saada hallintaan ilman valmiuslain tuomia lisävaltuuksia.

Maaliskuun 7. päivään 2021 mennessä koronaviruspandemia on maailmanlaajuisesti aiheuttanut yli 117 milj. tartuntaa ja n. 2,6 miljoonaa kuolemaa. Epidemia on koetellut pahoin niin Yhdysvaltoja, Iso-Britanniaa kuin useita Euroopan unionin jäsenvaltioita. Eurooppalaisessa vertailussa Suomi on toistaiseksi selvinnyt epidemiasta hyvin. Tartuntoja on 7.3.2021 mennessä Suomessa todettu yhteensä 62 063 ja koronaviruksen aiheuttamaksi katsottuja kuolemia 767. Ruotsissa ao. päivään mennessä koronaviruksen aiheuttamia kuolemia on ollut 13003, Tanskassa 2379 ja Norjassa 632. Kuluneen talven 2021 aikana on epidemiatilanne monissa Euroopan maissa huonontunut hyvin lyhyessä aikataulussa juuri koronaviruksen brittivariantin nopean leviämisen takia. Irlannissa on koronaviruskuolemia 7.3.2021 mennessä ollut 4419, kun niitä 1.10.2020 oli vain 1803. Tšekin tasavallassa tilanne huonontui vielä enemmän – siellä kuolemia on 7.3.2021 ollut peräti 21717, kun niitä 1.10.2020 oli vain 675. Tšekin tasavalta on maaliskuussa pyytänyt naapurivaltioilta apua, kun maan sairaanhoidon kantokyky on koronaviruspotilaiden aiheuttaman kuormituksen takia ylittynyt.

<u>Perusoikeuksien rajoittaminen yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisen estämiseksi</u>

Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaan perusoikeusrajoitusten tulee olla välttämättömiä perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävän tavoitteen (tässä tapauksessa sekä jokaiselle kuuluvan hengen ja terveyden suojan että riittävien terveyspalvelujen turvaamiseksi). Perusoikeusrajoitusten välttämättömyyden arvioimisessa voidaan käyttää ns. demokraattisen oikeusvaltion standardia. Toisin sanoen, jos vastaavia perusoikeusrajoituksia ei ole tarvittu missään muissa eurooppalaisissa, Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyneissä demokratioissa, ne tuskin voivat olla välttämättömiä Suomessakaan. Tartuntatautien leviämisen estämisessä asiaa voidaan tarkastella myös *e contrario* eli että jos rajoitus on ollut välttämätön useissa muissa eurooppalaisissa oikeusvaltiossa tartuntatautien leviämisen estämiseksi, on se mitä ilmeisimmin sitä myös Suomessa. Lisäksi on huomattava, että Suomi kuuluu Euroopan

unioniin ja on sitoutunut sen perusvapauksiin. Noiden yhteisten perusvapauksien (erityisesti vapaa liikkuvuus) kannalta on tärkeää, että jäsenmaat tekevät yhteisiä toimia tarttuvien tautien estämiseksi. Jos Suomi ei toteuta samoja toimia koronatartuntojen estämiseksi (esim. matkustamisen osalta) kuin muut jäsenmaat, vaikeutuvat EU:n yhteiset pyrkimykset koronaepidemian hallintaan. Useissa EU:n jäsenmaista edellytetään tällä hetkellä todistusta negatiivisesta koronatestistä ennen maahantuloa sekä koronatestiä maahantulon jälkeen. Myös Ruotsi, Norja ja Tanska edellyttävät tällä hetkellä maahan tulijoilta negatiivisen koronatestitodistuksen esittämistä.

Velvollisuus terveystodistuksen esittämiseen

Maahantulon edellytyksistä Suomeen säädetään ulkomaalaislaissa (301/2004). Ulkomaalaislain 11 §:n mukaan ulkomaalaisen maahantulo Suomeen edellyttää mm, että hänen ei katsota vaarantavan yleistä järjestystä ja turvallisuutta, *kansanterveyttä* tai Suomen kansainvälisiä suhteita. Joidenkin henkilöryhmien osalta vaaditaan nimenomaista terveystodistusta oleskeluluvan edellytyksenä (esim. ulkomaalaislain 46 §).

Suomen kansalaisilla on aina oikeus palata Suomeen. Kansalaisuus ei kuitenkaan anna oikeutta vapaasti levittää yleisvaarallista tartuntatautia, vaan tahallaan tai huolimattomasti toimiva tartuntataudin kantaja voi syyllistyä rikokseen näin tehdessään (kuten HIV-infektion tartuttamisen yhteydessä on tapahtunut, esim. KKO:2017:8). Aluehallintovirasto voi jo voimassa olevan tartuntatautilain puitteissa määrätä pakollisen terveystarkastuksen tehtäväksi esimerkiksi lentoasemalla tai satamassa. Hallituksen esityksen perusteluissa viitataan siihen, että aluehallintovirastot eivät ole käyttäneet mainittua toimivaltaa. Julkisella vallalla ja sitä edustavilla viranomaisilla on kuitenkin perustuslain 19 §:ään perustuva velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen eli myös suojata jokaisen henkeä ja terveyttä.

Eräissä ammateissa toimivilla on ennen palvelusuhteen alkamista velvollisuus esittää todistus terveydentilastaan. Tartuntatautilain 56 §:n mukaan työntekijän on annettava työnantajalle selvitys siitä, ettei hänellä ole salmonellatartuntaa. Pakkaamattomia kuumentamattomina tarjoiltavia elintarvikkeita käsittelevän henkilön tulee antaa selvitys ennen palvelussuhteen alkamista. Tarkastus tehdään myös silloin, kun työssä olon aikana on perusteltu syy epäillä, että tämä on salmonellabakteerin kantaja. Tarkastus sisältää terveydenhuollon ammattilaisen haastattelun sekä harkinnan mukaan ulostetutkimuksen.

Kaiken kaikkiaan Suomen lainsäädännössä on hyväksytty terveystodistuksen taikka testitodistuksen vaatiminen sekä oleskeluluvan edellytyksenä että ennen palvelussuhteen alkamista. Käsitykseni mukaan yleisvaarallisen tartuntataudin kyseessä ollessa, testitodistuksen taikka testauksen vaatiminen on sekä perusteltua että mahdollista.

Rajatestauksen toimintamallin arviointi

Koronaepidemia rantautui Suomeen maaliskuussa 2020 pääosassa hiihtolomalta palaavien matkailijoiden tuomana. Epidemian toisen aallon siemenenä taas ovat Euroopan silloisilta epidemia-alueilta (esim. Kosovo) elo-syyskuussa 2020 palanneet matkailijat. Epidemian kolmas aalto ns. brittivariantilla on sekin tullut Suomeen, kun rajojen terveysturvallisuus on pettänyt. Onkin ilmeistä, että koronaepidemian hallinta Suomessa edellyttää nykyistä parempaa toimintamallia rajanylityspisteissä.

Hallituksen esityksessä ehdotettu toimintamalli ei oleellisesti poikkea nykytilanteesta. Aluehallintovirasto voisi (aiempien massatestausten tapaan) määrätä terveystarkastuksen suoritettavaksi esim. yksittäisen lennon matkustajien osalta. Useimpien hallintopakkoa tuntevien oikeustieteilijöiden käsityksen mukaan aluehallintovirasto voi kuitenkin jo nykylainsäädännön perusteella määrätä myös henkilöjoukkoa koskevasta terveystarkastuksesta. Tarkastuksen toteuttajana ovat silloinkin yleensä kunnalliset terveysviranomaiset.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että aluehallintovirasto toimisi maahantulijoiden testaamista koskevan määräyksen antajana. Pidän toimintamallia jossain määrin ongelmallisena, koska riski tartuntataudin levittämiseen on sidoksissa maahantulijan lähtöpaikkaan, eikä terveysturvallisuuden varmistaminen Suomeen saapuessa saisi olla riippuvaista siitä, minkä aluehallintoviraston toimialueelle henkilö sattuu saapumaan.

Valtioneuvosto on rajoittanut maahantuloa helmikuussa 2021 voimakkaasti. Rajoitukset ovat mahdollistaneet käytännössä kaikille maahantulijoille toteutetun koronatestauksen ja terveysneuvonnan. Jos matkustusrajoitukset poistuvat ja matkailijamäärät kasvavat, on rajanylityspaikoissa tapahtuva testaaminen huomattavan vaikeaa mm. laivojen aikataulujen sekä tilojen ahtauden takia. Suomen tulisikin muiden EU:n jäsenvaltioiden tapaan edellyttää maahantulijoilta negatiivista koronatestitodistusta jo matkalle lähdettäessä sekä uutta testiä esim. 72 tuntia maahan saapumisen jälkeen tähän tarkoitukseen sopivassa testauspaikassa (minkä esim. Finentry -sovellus mahdollistaa, ks. Etusivu - Finentry).

L. Lehtonen/ll 8.3.2020

Tällä hetkellä Finnair ja laivayhtiöt vaativat negatiivista koronatestitodistusta lentokoneeseen tai laivaan pääsyn edellytyksenä. Negatiivisesta koronatestitodistuksesta huolimatta n. 1 % rajanylityspisteillä testatuista on viikolla 1.-7.3.2021 ollut koronavirustestissä positiivisia.

Ongelmia nykykäytännössä aiheuttaa myös se, että kaikki maahantulijat eivät noudata karanteenimääräyksiä rajoilla tehdyn testin positiivisesta tuloksesta huolimatta. Esim. itärajan ylittäneitä maahantulijoita on myös ollut vaikea tavoittaa heidän ilmoittamastaan osoitteesta tai puhelinnumerosta.

Johtopäätökset

Hallituksen esityksen tavoitteet rajat ylittävän matkailun terveysturvallisuuden parantamiseksi ovat perusteltuja, koska kaikki kolme koronavirusepidemian aaltoa Suomessa ovat perustuneet ulkomailta tuotuun virukseen. Kiinnitän sosiaali- ja terveysvaliokunnan huomiota kuitenkin siihen; että:

1. Koronavirusinfektio on yleisvaarallinen tartuntatauti, joka ei kunnioita valtioiden rajoja. Epidemian hallitsemiseksi Suomessa on erittäin tärkeää, että maahantulijat eivät jatkossa tuo koronavirusta ja sen variantteja Suomeen;
2. Useimmissa Euroopan maissa edellytetään tällä hetkellä maahantulijoilta sekä todistusta negatiivisesta koronatestistä että uutta koronatestiä maahantulon jälkeen;
3. Suomen voimassa olevassa lainsäädännössä mahdollistetaan tällä hetkelläkin vaatia joissain tapauksissa maahantulijoilta terveystodistusta sekä joissain ammateissa toimivilta testitodistusta tartuntataudin poissulkemiseksi;
4. Hallituksen esityksessä ehdotetut muutokset eivät merkitse oleellista muutosta nykyisin rajanylityspisteillä noudatettuihin käytäntöihin, joskin kattavan testauksen mahdollistamiseksi olisi tärkeää, että aluehallintoviranomaiset antaisivat aiempaa aktiivisemmin testaamiseen velvoittavia päätöksiä;
5. Matkailun lisääntyessä tulisi terveysturvallisuutta parantaa edellyttämällä useiden muiden Euroopan maiden tapaan maahantulijoilta todistusta negatiivisesta koronavirustestistä;

6. Koronatestitodistus ei kuitenkaan kokonaan poissulje koronavirusinfektiota, joten terveysturvallisuuden varmistamiseksi on syytä edellyttää koronavirustestin suorittamista myös maahantulon jälkeen (esim. 72 tuntia maahantulosta) tähän sopivassa testipaikassa ja
7. Rajanylityspisteessä positiivisen koronatestin antanut ei välttämättä noudata hänelle annettuja ohjeita taikka pysy karanteenissa. Karanteenien valvontaan tulisikin kiinnittää enemmän huomiota.

Kunnioittavasti,

Lasse Lehtonen, oik.tri, lääk.tri

diagnostiikkajohtaja, terveysoikeuden professori,

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri / HUS Diagnostiikkakeskus